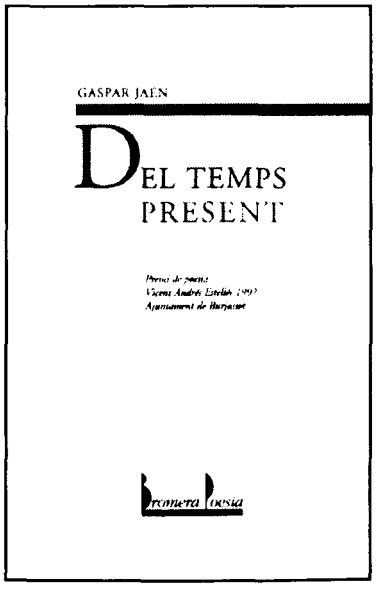
Notes per a la presentació *Del temps present*, de Gaspar JAÉN i URBAN, Alzira, Edicions Bromera, 1998.

Bona vesprada amigues i amics.

És inevitable començar donant-vos les gràcies per la vostra presència en aquest acte, reduït i entranyable, però alhora espere que estimulant i refrescant en aquesta vespra de la Mare de Déu de Lorito, la nostra festa major[1]. Gràcies perquè sé que feu un parèntesi en aquest calendari, més o menys festiu. Però en un país deficitari ja per si mateix d'actes culturals, aquesta presentació d'un llibre, d'un llibre del poeta Gaspar Jaén i Urban, crec que paga prou la pena trobar-nos avui junts i ajustats -com molt bé diuen els homes del Misteri- en aquest acte, donant-li la benvinguda a un nou poemari de Gaspar.

Em correspon la presentació d'aquest llibre *Del temps present*, premi V. Andrés Estellés de 1997. Accepte la invitació i és, ho direm en llenguatge ben cortesà, un honor per a mi presentar aquesta nova aportació poètica de Gaspar, poeta elxà i admirat per qui va poder descobrir el Misteri, els costums, la geografia de la nostra comarca, etc., des d'un altre angle, des de la perspectiva poètica, des de la visió encisadora que m'oferien els versos de Gaspar. No obstant això, us heu de preguntar també què fa un filòleg, si voleu un modest sociolingüista, presentant un llibre de poesia, un llibre de poesia de Gaspar.

Poca cosa podria dir, efectivament; però com a sociolingüista m'agradaria comentar algunes de les coses que comente als meus alumnes. És veritat que quan faig classes de literatura al meu institut Pere Ibarra d'Elx, en el tema de la litera-

[1] Aquesta presentació va tenir lloc a la Llibreria Rayas de Santa Pola, el dia 7 de setembre de 1998, vespra de la festa major local.

tura actual, sempre trobe una oportunitat per esmentar l'obra de Gaspar, per donar a conéixer als meus alumnes il·licitans el nom d'un poeta paisà. Les exigències més que absurdes d'un programa per a preparar selectivitat, no em permeten de dedicar-hi molt temps, però la referència, el nom, els premis aconseguits i la lectura d'algun poema sempre són per a mi una obligació inexcusable. El pretext és sempre literari, però la raó és, per a mi, també sociolingüística.

El que pretenc quan esmente l'obra poètica de Gaspar és anar desfent prejudicis. N'hi ha tants en els valencians! La primera idea que alguns alumnes encara tenen de Literatura Catalana - així es diu realment l'assignatura- és que creuen que estudiarem escriptors de Barcelona. Per això els sorprén quan parlem de Llorenç de Villalonga o de V. Andrés Estellés, i més encara quan fem referència a un poeta il·licità: Gaspar Jaén i Urban. I és d'Elx? em pregunten els alumnes. I d'aquesta manera, i amb l'ajuda d'algun comentari, els alumnes van comprenent quin és l'àmbit natural de la nostra literatura, de la nostra cultura, i comencen a entendre que catalans, balears i valencians tenen uns clars senyal d'identitat comuns, una llengua compartida. I és que haurien d'entendre -ai, vaga il·lusió- que som un mateix poble.

Després, quan passem a la lectura d'algun poema, la vàlua literària d'aquella composició ens possibilita a més un comentari lingüístic, o si voleu més aviat un comentari de caire sociolingüístic, que és el mateix. En primer lloc comprovem que per a fer poesia no cal buscar marcs geogràgics exòtics ni paradisiacs, el nostre entorn tractat com ho fa Gaspar en la seua poesia no té res a envejar a altres llocs. Les palmeres, els mangraners, els baladres o els tarongers són en els seus versos els arbres de la nostra pròpia natura, del nostre propi paisatge.

D'altra banda, el nostre valencià, o si voleu també el català que parlem a Elx, o a Santa Pola, o a Crevillent, tan vilipendiat i tan malmirat pels nostres prejudicis, en canvi recobra en els poemes de Gaspar la categoria de llenguatge poètic, de llenguatge prestigiat i digne d'un poble com el nostre. La nostra llengua, que ha estat al llarg d'aquests darrers segles condemnada a un vergonyós ostracisme i a morir asfixiada per a fer-ne ús només en l'àmbit col·loquial, comença, des de fa uns pocs anys, a recuperar el terreny perdut, a recuperar els àmbits formals i cultes que ocupava, o si voleu dir-ho en altres paraules, a tenir dret de tot allò que tenen dret els pobles "normals". I en aquest context, l'obra literària de Gaspar ha contribuït òbviament a rescatar el registre literari, a donar-li forma poètica a la nostra llengua pròpia.

A Elx, concretament, a més d'aquest ús col·loquial que encara utilitza una part de la població, un procés que, segons les últimes dades que m'ofereixen va en augment, teníem la sort de gaudir del Misteri, una representació sacrolitúrgica, sense oblidar que és també un clar bastió de la nostra cultura i un clar referent de la llengua catalana del segle XV. A més d'aquest monument cultural que encara perdura, altres documents administratius, uns quants sainets del XIX i alguns articles periodístics del segle passat i de principis d'aquest són testimonis fefaents d'una llengua que ha hagut de perdre protagonisme social a fi de deixar el camp lliure a una altra. En canvi, amb Gaspar, sembla que podem recuperar un ús, el literari, i una dignitat, la nostra, que havíem anat perdent a poc a poc. La nostra llengua té, com les altres llengües del món, una diversitat de varietats i de registres, per això la parla col·loquial del nostre poble ha d'anar acompanyada també de l'ús dels altres registres, i entre aquests, el registre formal, culte i literari de l'obra de Gaspar.

Així, si Salvador Espriu va viure per salvar-nos els mots, el nostre poeta elxà, a més, ha salvat també aquells mots més nostres, els mots del nostre camp, de les nostres palmeres, de les nostres herbes, de les nostres vides. Has dibuixat

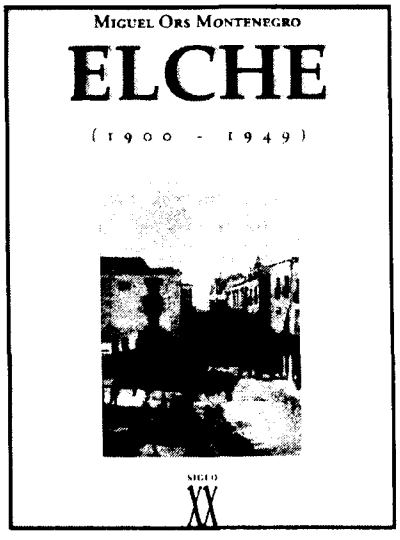
en bellísims versos els nostres topònims, el nom dels nostres pobles, dels horts, dels carrers, de les nostres platges i partides, els noms de la nostra gent. Gràcies a la teua poesia, els nostres mots van recobrant, a poc a poc, la dignitat que fa anys ens van llevar i que hem de recuperar entre tots si no volem morir com a poble, si no volem ser únicament un grup de gent que viu, i que parla, i que parla únicament per comunicar-se, sense res més. Per això sabem que els poetes heu de ser sempre els vetlladors de la paraula viva, una mena de llum en aquest fatal horitzó lingüístic, i esteu obligats, moralment, a recordar-nos sempre els versos de Vicent Andrés Estellés: «Allò que val és la consciència de no ser res si no s'és poble». La tasca d'un poeta en la nostra llengua porta implícit aquest compromís cívic. I Gaspar, això ho saps també molt bé.

Tornant al comentari que fem a classe amb els alumnes, una altra cosa que els sobta és veure que, a diferència d'altres cultures en què els poetes són majoritàriament estudiosos de Filosofia i Lletres -un altre prejudici-, en la nostra literatura en canvi la majoria són advocats i ben pocs han fet carreres de Lletres. Ja sé que en literatura això no té res a veure. Però els sorprén que sigues arquitecte. Gens estrany, els dic jo. Tota activitat artística sol estar íntimament relacionada. La frontera artística d'un gènere a un altres és, moltes vegades, inapreciable, esdevé imperceptible. La composició d'un poema és alhora també el mateix esforç que requereix la composició de qualsevol element arquitectònic. La construcció pot ser tant poètica com arquitectònica, on els versos i els pilars van bastint una obra. Fins i tot parlem tant de l'estructura del poema com de l'estructura d'un edifici. I la mètrica d'alguns sonets de Gaspar no és sinó la mètrica de l'equilibri de les forces que han de mantenir en peu una obra d'art, el llibre, la construcció de l'edifici.

Per acabar ja, volem afegir que amb els records, la sensibilitat i els diferents plànols, tenim aquí un nou projecte, una nova obra, és un nou llibre, un llibre guardonat -com ja hem dit- el segon premi que aconsegueix l'autor amb el nom del nostre poeta Vicent Andrés Estellés. Una recopilació de poemes recuperats de la memòria del poeta d'aquests darrers 16 anys. L'home sempre ha estat lluitant contra el temps, l'inexorable temps que no podem vencer, i a tal fi l'home inventa estratègies com la memòria o l'escriptura, dos artilugis que anul·len el temps, la memòria que recupera el passat, l'escriptura que fa imperenne el record. En l'escriptura, i sobretot en el registre literari, la barrera del temps, entre el passat, el present i el futur, s'esborra. El paper imprés té la màgia d'allargar-nos la memòria, ens allarga la vida, ens allarga el temps, ens aproxima a aqueixa cruel utopia que els homes anomenen eternitat. És, tot plegat, la lluita constant contra el temps, és l'antídot de la desmemòria el que el poeta plasma en aquest llibre. Per això, gràcies a la memòria i a la poesia del nostre poeta Gaspar, aquells sentiments «d'amor, d'enyor, de recança, de la joventut, de les experiències», esdevenen ara en aquest llibre records *Del temps present.*

Antoni Mas i Miralles

Patricio Falcó i Miguel Ors, *Elche siglo XX*, Elx, Llibreria Ali i Truc S.L. (I) 1998 i (II) 1999.

El final d'un segle és un bon moment per a ferne balanç, per a tornar la vista cap enrere i analitzar tot el que ha passat als darrers cent anys, els canvis que hi han hagut, com hem evolucionat. Això és el que han fet dos investigadors locals, Patricio Falcó i Miguel Ors, en la seua obra *Elche siglo XX*, editada en dos toms (tom I 1900-1949 i tom II 1950-1999) per la Llibreria Ali i Truc d'Elx amb il·lustracions del pintor Sixto Marco.

P. Falcó i M. Ors ja havien treballat junts en un obra anterior de temàtica similar encara que molt diferent en els seus plantejaments, *Elx I- La ciutat* (1994) i *Elx II- El ciutadà*(1995), en què també intentaven, mitjançant una sèrie d'imatges comentades, reconstruir el passat i la memòria de la ciutat i de les persones que l'han habitat al llarg dels anys. Però ara han anat encara més lluny en la seua tasca, revisant dècada per dècada, any per any, mes per mes, els fets més importants que han marcat la història de la ciutat, il·lustrant-los amb reproduccions de documents, fotografies i articles de premsa de l'època. Hem d'aclarir però, que no es tracta d'un obra d'investigació a l'ús, destinada exclusivament a intel·lectuals i estudiosos, sinó d'un obra que pot interessar a tot tipus de públic, tant a l'universitari com a la gent del poble en general. Tots trobaran en aquesta obra una sèrie suficient de dades, fets, anècdotes, imatges i fins i tot acudits que els faran recórrer les pàgines amb interés i reviure així els moments claus de la història de la ciutat, retrobant-se amb noms i personatges amb els quals han compartit algun moment de la seua vida. Per als més joves la lectura i consulta d'aquesta obra és una manera de comprendre que la ciutat que avui coneixem és el resultat d'una evolució de molts anys, i que moltes de les coses de què gaudim o de què ens lamentem avui dia han estat el resultat d'actuacions anteriors de persones que, encara que no estiguen ja amb nosaltres, han deixat la seua empremta en edificis, actuacions urbanístiques, institucions, associacions o simplement en les plaques dels carrers. Però els autors no han intentat fer aquí una obra localista, sinó que a través d' aquesta crònica del segle XX a Elx, han intentat reflectir l'evolució que ha tingut el país en general, com diu un dels autors en el pròleg del llibre: "l'obra constitueix una visió de l'Espanya del segle XX en versió acotada", Elx es converteix doncs en una mena de microcosmos on ressonen els fets de la realitat nacional i internacional de cada moment.

Per realitzar aquesta tasca els autors, dos treballadors incansables, que sempre s'han caracteritzat per la rigorositat en els seus treballs, han estat des de l'any 97 revisant i recopilant material, consultant la premsa local de les diferents èpoques, en aquest sentit l'obra també conté un inventari molt interessant de les diferents publicacions periodístiques que hi ha hagut a la ciutat all llarg del segle, algunes encara continuen com *Información* i *La Verdad*, d'altres van desapareixer fa temps com *El Pue-*

blo de Elche, *Nueva Illice*, *La Gaceta Ilicitana* o més recentment el *Semanario Elche* i el *Baix Vinalopó* i *L'encarnella*. A banda de la premsa local de l'època també han consultat les Actes Municipals, el Tresor Històric de Pere Ibarra, la documentació del Museu Agrícola de Puçol, i una gran quantitat de material procedent de l'arxiu de persones privades, la relació de les quals figura al principi de cada volum. Els autors sempre han tingut la pretensió de fer una obra amena i fins i tot divertida que poguera interessar a tot tipus de públic, una obra senzilla i accessible, destinada a ser llegida i també a ser contemplada, a passejar per ella en una direcció i en una altra diverses vegades. Però com sempre passa en aquests casos, per poder arribar a eixa simplicitat són necessàries moltes hores de treball, molta capacitat per a seleccionar i sintetitzar tot allò que es té a les mans, per a no caure en la temptació d'abrumar el lector amb fets, dates i comentaris, per saber barrejar els fets històrics i polítics amb l'anècdota del ciutadà de peu, perquè tothom puga trobar al llibre un record o un fet nostàlgic de la seua infantesa i joventut. Per això l'obra no pretén ser exhaustiva però sí completa, sense oblidar cap fet, cap persona ni cap institució que haja pogut tenir una influència en la vida de la ciutat al llarg dels darrers cent anys.

Cadascun dels dos volums que composen l'obra està signat per un dels autors, encara que en tot moment han treballat conjuntament intercanviant opinions, materials i punts de vista. Els dos volums tenen una mateixa estructura. S'inicien amb un pròleg de l'autor i estan dividits per dècades. Al principi de cada dècada hi ha una fotografia a doble pàgina representativa del moment, seguida d'un text d'introducció a la dècada en què es comenten i es valoren els fets més rellevants d'aquell període de temps. A continuació es fa un recorregut per la dècada any rere any. Cada any ocupa sis pàgines i comença, imitant l'estil periodístic, per una mena de portada amb un títol, una fotografia ampliada i una reproducció d'algun text representatiu del moment històric i social. El recorregut per cada dècada es completa amb una cronologia pormenoritzada, dividida en mesos, d'alguns dels fets més importants que han ocorregut en aquest període de temps, acompanyats d'il·lustracions que reprodueixen fotografies i documents de l'època com també fragments d'articles de la premsa local del moment reproduïts fidelment. L'obra acaba amb un índex onomàstic molt útil per a situar cronològicament qualsevol dels noms que es citen als dos volums i fins i tot per a poder seguir l'evolució d'algunes persones al llarg dels anys.

Per tota l'obra ens retrobem amb llocs i edificis ja desapareguts o que han canviat completament la seua fisonomia (la zona de Traspalacio, els antics horts de palmeres, l'antiga estació de ferrocarril, el passeig de l'Estació, el Mercat Central, la Casa de Gómez, el camp de futbol d'Altabix, el Cafè Marfil, i molts altres llocs que malauradament han estat víctimes d'una mal entesa evolució que no ha respectat una gran part de les senyes d'identitat de la ciutat. També ens trobem amb cares i noms coneguts de la història de la ciutat (el doctor Campello, Pere Ibarra, Julio M. López Orozco, o els diferents alcaldes que ha tingut la ciutat), però no solament apareixen en el llibre polítics, intel·lectuals o "gent important", sinó també "gent del poble": el Botones, Manolo Bazooka, José de Illice, Pin i moltes altres persones menys conegudes que han format part en algun moment de la vida quotidiana de la ciutat.

A través d'aquesta obra podem seguir any rere any l'evolució política i social d' Elx, assistim a la seua expansió urbanística i a l'evolució demogràfica amb la forta immigració que es va produir en la dècada dels seixanta, en què la ciutat va passar de tenir 73.320 habitants el 1960 a tenir-ne 122.663 el 1970. Però també podem comprovar, a través de les reproduccions de cartells, calendaris i anuncis dels diferents anys,

com ha evolucionat la publicitat local, o això que ara es denomina *marqueting* i que d'una manera o d'una altra sempre ha existit en una ciutat emprenedora com la nostra. En recórrer els dos volums de l'obra, ens trobem amb temes com ara la protecció del palmerar, que ja preocupava els il·licitans en els anys 20, o l'evolució que han tingut les representacions del Misteri d'Elx, la història de l'Elx Club de Futbol que durant molts anys ha donat a conèixer la nostra ciutat pertot arreu, o d'altres com la normalització de l'ús del valencià a la ciutat, passant de la prohibició d'una conferència de Sanchis Guarner al final dels anys 60 per voler fer-la en valencià, a la situació actual de cooficialitat i reflectint els primers moviments reivindicatius sobre la llengua als anys 70 (amb l'eslògan "El valencià a l'escola"), l'actuació decidida de persones com Antoni Bru, la prohibició dels primers concerts de Raimon, o les primeres conferències en valencià al Club d'Amics de la UNESCO.

D'altra banda, la reproducció fidel dels textos periodístics de l'època ens fa trobar-nos amb un estil ampul·lós i decadent que ens remunta a altres temps molt llunyans, en els quals hi havia neologismes com *primocomul-gante* o frases descriptives de la ciutat com aquesta publicada en *Información* l'any 1953: "Sobre-nadando el follaje de las palmeras, esa luz, dorada al cabrilleo del sol, síntesis de todas las grandezas de la Illice milenaria, ilumina la hermosura del Elche laborioso, bello en su cuerpo, como en su espíritu..." O també la descripció exòtica que el 1925 feia d'Elx un corresponsal de premsa francés que deia: "és una curiosa villa de aspecto muy africano con un viejo barrio de calles tortuosas, zigzagueantes, torres y edificios de la edad media, con una torrentera donde no pasa una gota de agua..."

Però a banda de les disputes polítiques, dels enfrontaments provocats per la Guerra Civil i les vagues generals i manifestacions que acompanyaren la transició democràtica, els nostres conciutadans també han sabut passar-ho bé al llarg del segle: espectacles musicals i teatrals, sessions de cine una (la primera ja el 1902) a les nombroses sales que hi havia a la ciutat, festes, corals, vetlades de *catch* al cine Victoria, futbol, bous, i un llarg etcètera que ens mostra que el poble d'Elx, a banda de treballador, també ha sigut sempre fester i divertit.

Una obra d'aquest tipus podria fer-se llarga o avorrida si es quedara tan sols en una enumeració de fets, dates i documents o caiguera en el perill de ser massa seriosa o elitista en els seus plantejaments, però rés d'això ocorre en els dos volums de més de tres-centes pàgines que ens ocupen. Els autors han sabut omplir d'ironia i humor les pàgines de la seua obra recuperant anècdotes i fets que podrien formar part d'eixe "Celtiberia Show" que Luis Carandell va popularitzar a les pàgines de la revista *Triunfo*. Fets com el que una devota es lamentara el 1904 que "en la iglesia de Santa María manos deshonestas la distraían de sus oraciones con toques poco oportunos", o que el 1917 el cronista local presentara una canzonetista debutant qualificant-la de "buena hembra", o que el 1953 un periodista s'escandalitzara que "dos extranjeras pasearon por el centro de la ciudad vestidas al atuendo primitivo, ligeramente civilizadas con relación a la madre Eva" i es queixara que "hay extranjeros que llegan a España como si fueran al Congo", o que el 1955 es posaren multes als ciutadans per "imprudencia al transitar con un carro de mano y dar la vuelta en el centro de la calle" o "atar una caballería a una farola".

En l'última part de l'obra els autors han hagut de fer un gran esforç de síntesi i de selecció de la gran quantitat de material existent, fer història del present sense la perspectiva que dóna el pas del temps és una tasca difícil per a tot historiador. D'altra banda l'Elx actual, una ciutat de 200.000 habitants, genera un volum anual d'esdeveniments difícilment sintetitzable en sis

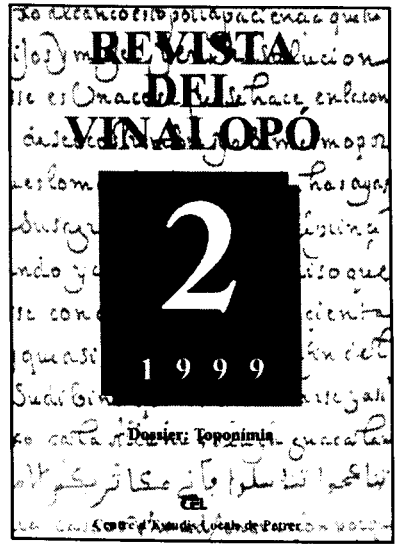
pàgines d'un llibre. Tanmateix els autors han sabut escollir allò més representatiu de cada moment i haurem d'excusar-los si en un futur ens adonem d'alguna omissió o mancança important per a l'evolució posterior de la ciutat.

L'obra acaba amb dues imatges suggeridores: d'una banda, la d'un "Elx ciutat universitària" on es veu l'edifici de la recentment creada Universitat que indubtablement serà determinant per a la futura evolució de la ciutat i canviarà la seua fisonomia, i d'una altra banda, la d'un "Elx mirant al futur", utilitzada per a celebrar el bimil·lenari de la ciutat, on s'uneixen la mirada atenta de la Dama (el nostre passat) i un dels símbols del futur de la ciutat (el nou pont del Bimil·lenari), sens dubte una bona síntesi d'allò que els ciutadans d'Elx han sigut, són i volen ser en els propers anys.

Hem d'aplaudir, doncs, una iniciativa com aquesta, promoguda i recolzada per un llibrer de la ciutat, Francisco Trigueros, que constituirà d'ara endavant un obra de consulta obligada per a tot estudiós que vulga conèixer l'evolució de la ciutat al llarg del segle XX i també per a tot ciutadà d'Elx a qui li agrade retrobar-se amb fets, persones i anècdotes que li faran conèixer l'evolució de la seua ciutat i entendre millor l'Elx actual. *Elche, siglo XX* és, en definitiva, una obra que ens ajudarà a tots a mantenir aqueixa memòria col·lectiva que és la base de la identitat d'un poble

Josep Vicent CANDELA

***Revista del Vinalopó*, 1 (1988) i 2 (1999), Petrer, Centre d'Estudis Locals.**

No cal assenyalar la important tasca de redreçament cultural que les revistes d'àmbit comarcal han fet i continuen fent al llarg del País Valencià d'ençà que s'instaurà la democràcia. Al caliu de la Constitució de 1978 i la promulgació de l'Estatut d'Autonomia de 1982, persones conscients o sensibles a una idea de País viu i en vies de recuperació cultural, començaren a moure's per tal de bastir una societat que fóra coneixedora del seu passat i el seu present; capaç de valorar les diverses realitats culturals per sobre de les modes més superficials i mistificadores d'aquestes.

Tot açò facilità un redreçament de la mirada envers el medi ambient, el patrimoni cultural, la recerca, la llengua... despertant l'interés sobre les coses que teníem al voltant. Així, l'activitat cultural que esperonava pogué començar a recuperar arxius, inventariar i catalogar les arquitectures rurals i urbanes, o els paisatges naturals des de concepcions pròximes a un desenvolupament sostenible. Però també denunciant l'abandó, sinó la degradació o

destrucció, dels béns esmentats Per això, sovint esdevingueren militants –no hi hagué més remei- d'allò que defensaven, estenent punts de vista crítics, de reflexió, útils per a qualsevol ciutadà o ciutadana mínimament conscient de la pròpia realitat que se'ns amagava.

D'aquesta manera, revistes com *Ullal*, o *Espai obert*, *Aguaits*, *Papers de la costera*, o *Cendres de juny*, a les comarques centrals; o bé *Algezira*, *Quaderns de Sueca*, a la Ribera; *Alberri*, al Comtat, *Quaderns de migjorn*, a l'Alacantí, o *Alquibla*, a la Vega Baixa o *La Rella*, a la nostra comarca, per citar-ne algunes de les més conegudes, han demostrat i demostren com, amb escassos recursos, però amb il·lusió, -no exempta de criteris rigorosos-, es podria anar fent una considerable recuperació cultural, de manera bastant lliure, mantenint una actuació independent, en gran manera, de les institucions polítiques, no sempre sensibles a aquests moviments.

D'altra banda, si la mateixa Constitució permeté a cadascuna de les nacionalitats una introspecció per a aconseguir de manera plural i flexible l'esquema territorial més acord amb el seu passat, aquestes revistes en general, i la que comentem en particular, optaren per la ***comarca*** i el ***municipi*** per considerar que és l'escala que més s'aproxima a la percepció ciutadana del medi ambient o el patrimoni cultural, per exemple, per les possibilitats que té de fer valdre les accions dels col·lectius reduïts, coneixedors i usuaris dels espais on viuen, i amb més possibilitats de fer valdre les pròpies solucions a les problemàtiques que es presenten. La comarca, diguem-ne, com a l'espai més adient al redreçament cultural pel que suposa de realitat col·lectiva viscuda. Com a escala més pròxima, doncs, a les preocupacions del ciutadà i la ciutadana.

Conseqüents amb això, a la redacció que obri el primer número el consell de redacció ha delimitat clarament els objectius que promouen la publicació: "crear una plataforma d'estudi i divulgació que servesca per a acostar les ciències socials als problemes reals de la gent i del medi on viu. Per això, el medi local i comarcal són els espais per a la pràctica investigadora de les ciències socials en tant que ens aproxima a un realitat col·lectiva viscuda".

El fet que la revista siga intercomarcal, connectant les terres del Vinalopó, té també la seua justificació per als membres del consell de redacció. Les comarques travessades per aquest riu són un dels espais comarcals de major interés i atractiu del País Valencià pel passat històric, molt desconegut, la seua riquesa biològica, bastant degradada i, en fi, pel seu potencial demogràfic i perspectives econòmiques, possibilitats de futur en ser una de les àrees industrials més dinàmiques del país. Per aquestes raons, la revista tracta de divulgar totes les recerques i treballs que es produeixen a hores d'ara a les esmentades comarques, volen ser una via de comunicació i de diàleg entre elles.

La revista està organitzada en diverses seccions: un *Dossier* monogràfic sobre un tema d'interés reconegut; articles solts sobre temàtica diversa, *Vària*; una secció orientada a la publicació de documents de tota mena precedits d'una presentació, o bé donar notícia dels reculls documentals sobre qüestions concretes dipositats –especialment- als arxius de les poblacions situades en aquell àmbit, *Documenta*. La revista es tanca amb un apartat dedicat a ressenyes bibliogràfiques i culturals, *Op. Cit.*

De moment, hi ha dos números al carrer, amb sengles dossiers referits a Cultura popular amb articles de M. Àngeles López "Els jocs populars de Monòver", de Vicent J. Pérez "Rondalles de Crevillent", Paul Limorti "Els noms de les parts de la casa tradicional a Monòver", Ester Limorti "El lèxic de la vinya i del vi a Monòver" i de Joana Díaz i Carme Navarro "Estudi de les particularitats dels parlars de Monòver i Novelda a través de la randa". El segon número dedica el dossier a Toponímia, amb articles d'Antoni Mas

"Introducció a la Toponímia. Anàlisis i proposta didàctica", Luís F. Bernabé "Notas para la toponimia árabe de Elda y Petrer", Jaume Bru "Uns brins de toponímia elxana medieval", Mª. Jesús Navarro "Els noms dels llocs del Vinalopó. Breu recull de topònims de Crevillent i del Fondó de les Neus", Sara Molas i Ferran Beltrà "L´Oronímia i la Hidro-nímia rural a la Romana de Tarafa", i Laura Armero "Nosal-tres creem els noms. Toponímia rural de Monòver: processos metafòrics i metonímics".

A més, les altres seccions, fins ara, han donat a conèixer el contingut total o parcial dels registres documentals de l´Arxiu Parroquial de Ntra Sra. de Belem a Crevillent i l´Arxiu Comtal d´Elda (Josep Menargues, Gabriel Segura, Consuelo Poveda) i prompte ho farà del desconegut Arxiu de la Sèquia Major del Pantà d´ Elx. Altrament, temes mediambientals, com la conservació i gestió dels espais naturals de Sax i de la seva flora i vegetació (Fernando T. Maestre Gil); o el medi físic del Fondó de les Neus i dels Frares (José R. García Gandia). També, sobre un tema tan fonamental com és el de l´aigua i les seues implicacions, es presenta el treball de Tomàs V. Pérez Medina *La cultura tradicional de l´aigua a les Valls del Vinalopó.*

D´altra banda, el consell de redacció ha avançat el contingut del dossier del pròxim número per a la tardor de l´any 2000, amb articles centrats en l´ordenació i organització del territori.

Cal, en fi, donar l´enhorabona al Centre d´Estudis Locals de Petrer, promotor de la revista, que des de 1995 porta endavant, a més, projectes tan suggestius com la col·lecció de llibres L´Algoleja, l´edició de quaderns didàctics, les jornades comarcals de Cultura Popular, i la convocatòria de congressos d´estudis com el de *Aigua i Territori* (juny de 1997), amb les actes ja publicades i el pròxim a celebrar sobre *Patrimoni Històric Comarcal* (abril 2001).

Joaquim SERRANO

Paraules de presentació d'Hèctor CÀMARA, Luis GIMENO i el seu *website* sobre la *festa d'Elx*: *http:// www.lafesta.com*

Pel camí, quan venia cap aquí, pensava en les coses que diria, en les notes que tenia preses i en com pensava començar. I pensava que actes com aquest ens aviven la sensació del pas del temps i de la renovació del món, aqueixa cosa màgica que té sempre la idea d'un temps que es renova: els imparables cicles de les estacions, el part dels animals, la collita de la terra, els cels de la tardor, de l'hivern, i, de nou, de la primavera. Venia pensant en tot açò perquè, d'una banda, fer aquest acte en la Mutua Ilicitana representa per a mi una tornada a aquells moments en els quals la Mutua tenia un paper important en l'organització i en la vida quotidiana del *Misteri d'Elx*. Era el temps quan el conseller de Cultura em va nomenar *patrono* cap a l'any 1986 i, aleshores, les reunions que feia el Patronat les fèiem en aquesta mateixa Sala d'Actes. Després vingué la Casa de la Festa, però aleshores, la Mutua, des de la cordial i hàbil presidència del Patronat del Sr. Josep Ferrández Cruz, tingué una presència viva en el *Misteri* durant molts anys. Per tant, em donava alegria, quan venia cap aquí, que aquesta casa acollira un acte tan jove, un acte dels 18 o 20 anys, com és aquest acte. I això em duia la sensació que els explicava a vostés d'allò vell i d'allò nou, d'allò que es renova, d'allò que passa, del que torna i del que mor, que al capdavall és la mateixa vida nostra de cada dia, i, sobretot, és la grandesa de la Festa d'Elx.

Aquesta sensació s'ha accentuat en arribar aquí i trobar-me amb el pare d'Hèctor (quan vaig parlar amb Hèctor i Luis ja els vaig dir que en aquesta mena d'actes, que, generalment, no solen estar gaire concorreguts, és deure familiar inapel·lable venir a recolzar els qui el fan i presenten el seu llibre, lligen els seus poemes, o exposen les seues pintures). Coneixia Hèctor, però no coneixia son pare -arriba un moment que coneixes els fills abans que els pares!- i resulta que son pare és un antic amic dels 17 anys, amb el qual vaig coincidir en alguna d' aquelles batalles culturals i socials del nostre Elx adolescent de finals dels anys 60. Amb la qual cosa se m'ha aguditzat la sensació de retrobar coses que formen part de tu mateix, però que es renoven d'una manera imparable i van quedant emmagatzemades no se sap ben bé on, fins que un dia tornen a eixir a la llum.

Però, com sol passar quan tens ja uns quants anys, Hèctor em va conèixer a mi abans que jo a ell gràcies a Emília Barrachina, qui va llegir alguns sonets de *La Festa* a les seues classes de Valencià de l'institut. Vaig saber de l'entusiame amb què Hèctor acollí aquella obra, vaig obrir els calaixos, plens de boletes d'*alcàmfora*, on guardem les coses per als que vénen darrere i on guardava alguns exemplars de *La Festa* (que aleshores pensava que era un llibre que s'havia exhaurit, encara que després va resultar que encara en quedaven exemplars: misteris de les editorials i de les llibreries). I li vaig regalar aquell llibret perquè pensava que estaria millor a les seues mans noves que en un calaix amb olor d'hivern. Els calaixos s'han d'obrir, al cap i a la fi, de tant en tant, perquè córrega i es renove l'aire i se'n vagen els peixets de plata. Quan li vaig escriure la dedicatòria, vaig tenir la mateixa sensació de pas del temps: regalava un llibre meu a una persona que no havia nascut encara quan el vaig escriure. Tenia la mateixa màgica sensació d'assistir al miracle que és el pas del temps, la renovació, la gent jove que ve a substituir-nos, que contínuament ens impulsa a fer noves les coses.

Temps després, quan Luis i Hèctor em van mostrar la seua pàgina *web*, tot venint a ma casa amb un ordinador portàtil, em vaig sorprendre molt tranquil·lament. Encara que estic acostumat a treballar amb gent jove (estudiants de primer d'arquitectura o d'arquitectura tècnica, que tenen 18 o 19 anys), no estic acostumat a un nivell tan alt de rigor, interés i seriositat com el que vaig trobar en aquell treball. Era una visió madura i profunda de la *Festa* que tenia darrere moltes hores de treball i de dedicació, tant per a definir els continguts com per a definir la forma. El que pensava que seria mitja hora de conversa es convertí en tres llargues hores en les quals vaig aprendre molt, ja que sóc de l'opinió que quan la gent jove fa un treball interessant s'hi pot aprendre molt, sobretot quan hom té un esperit obert i intenta veure quines són les coses noves que porta el temps.

I ara, allò que una vegada Hèctor em demanà farà un parell d'anys al cel del *Misteri*, en certa manera, es comença a complir aquí. Amb la passió que caracteritza la joventut, Hèctor em va manifestar el seu intens desig de formar part del *Misteri*. I l'únic consell que se'm va acudir va ser dir-li que havia de «desitjar-ho molt ferventment», desitjar-ho amb molta intensitat i amb molta fe amb el seu propi desig. Era un consell una mica abstracte que aleshores no sé si entengué, però que, després, sens dubte, ha entés. Per a formar part del *Misteri*, açò tan abstracte, tan genèric, els que tenen el do diví de cantar bé, de tenir una veu espléndida, ho tenen més fàcil perquè poden ser angelets o Maries (i, encara, només els mascles, ja que les femelles encara ho tenen més complicat!), i més endavant poden ser apòstols o jueus. Però els que no tenim ni bona veu ni bona oïda ho tenim més difícil i, per tant, ens ho hem de fer d'una altra manera: ho hem de pintar, ho hem

d'escriure, ho hem d'estudiar passant hores i hores davant els llibres... No sé... Hem de buscar unes altres vies. Dir que cal desitjar intensament una cosa per tal de tenir-la no se m'acudí de bones a primeres. Si alguna virtut té la meua obra literària o arquitectònica és una virtut que compartim molta gent d'Elx, i consisteix a saber aprofitar allò que tenim. Amb l'aigua salada i dolenta del Vinalopó, un aigua que no aprofitava per a res, vam fer uns esplèndids camps de palmeres; amb oliveres i barrella vam fer en el s. XVIII una gran indústria sabonera; amb fibres vingudes de l'Índia vam crear, des de finals del s. XIX, una important indústria del calcer. Amb les misèries i les virtuts, amb les ombres i les lluentors que ens caracteritzen com a poble, hem sabut aprofitar les contrarietats per a fer valdre allò que teníem. Quan vaig aconsellar Hèctor un desig fervent, no m'ho inventava, sinó que feia meua una frase que Ramon Jaén va dir a Pere Ibarra a començament del segle XX, i que em va colpir quan la vaig llegir en un periòdic de l'època. Era una frase que vaig rememorar en un text dedicat a Fran López Bru, l'esplèndida pintora d'Elx que viu a Madrid. Quan Jaén va morir, Ibarra va fer pública una clarivident carta d'aquell en la qual minimitzava el que per a la gent d'Elx era una cosa importan-tíssima: ser catedràtric de Literatura Espanyola en una universitat nord-americana. Jaén deia que no tenia cap mèrit, ja que només havia fet servir l'antic refrany d'Elx que diu «si vols ser bisbe, fica-t'ho en lo cap» (i ho deia amb aqueix preciós arcaïsme que és l'article *lo*). La primera cosa per aconseguir allò que hom vol és tenir-ho clar, desitjar-ho ferventment, d'una manera que totes les pròpies actuacions conduesquen a aqueix objectiu. I ja sé que açò que dic no és cert sempre, però pot ser-ho moltes vegades. I és alguna cosa que vaig fer a l'any 1980, quan escrivia el llibret de *La Festa* i jo també volia ser part del *Misteri*.

A mesura que passà el temps la meua activitat, l'activitat social en la qual tots ens trobem immersos, m'anà acostant a la *Festa*.

I l'altre dia, parlant amb Hèctor i Luis, els vaig advertir que arriba un moment en què la dificultat ja no radica en entrar, sinó en eixir de la *Festa*. Allò difícil ja no és formar part del *Misteri*, aqueixa part íntima integrada per centenars de persones d'Elx, sinó eixir-ne, desentendre's, que et done igual. La *Festa*, amb totes les seues grandeses i misèries, les seues virtuts i defectes, les seues llums, les seues ombres, és alguna cosa que t'enganxa i és difícil deixar de formar part d'aquest gran acte col·lectiu que cada 14 i 15 d'agost (i ho subratlle: cada 14 i 15 d'agost de cada any) fa la ciutat d'Elx per commemorar la mort i resurrecció de la *Maredeu* de l'Assumpció.

I què destacaria de la pàgina *web* que ara es presenta? Doncs tres coses que tothom que tinga Internet pot trobar-hi. I és fonamental entrar en Internet ja que és la gran biblioteca, no del futur, sinó de l'actualitat, d'ara mateix, on es pot trobar absolutament tot, una biblioteca sense fronteres, ni per al bé, ni per al mal. Un lloc on qualsevol pot entrar, i que fa que el material de la xarxa, no se sàpiga a qui va destinat. Encara que ells vulguen que siga per als joves, poden entrar els joves, els menys joves, l'australià, l'americà, etc. En definitiva, és un territori sense fronteres de cap tipus, ni tècniques, ni de raça, ni de religió. Encara que siga cert que la frontera està a connectar-se o no a Internet, però això és un altre problema.

Deia que hi ha tres elements valuosos d'aquesta pàgina *web*. En primer lloc l'ús de les noves tecnologies, la difusió de l'estudi utilitzant les noves tecnologies. El segon valor important és la joventut de les dues persones que han fet tot el treball. I açò és especialment important perquè al voltant del *Misteri*, de la seua part artística, de la gestió, dels cantors, dels tramoistes, de la

gent que hi assisteix, etc., gairebé, sense adonar-nos-en s'està produint una gradual i imparable degradació i envelliment. En el Patronat, sense anar més lluny, els més joves ja no som gaire joves i no s'hi veuen molts substituts. Per tant, beneïda siga, també, la joventut i les finestres obertes per on corre l'aire lliure, fresc i nou dels 18 i els 20 anys, que li ve molt bé a una senyora tan vella com la *Festa d'Elx* que, damunt, com deia Francesc Massip, es posa més anys encara dels que té, i no com les dones i els homes d'ara que preferim llevar-nos anys. I en tercer lloc cal esmentar el rigor, l'extraordinari rigor en el contingut i el muntatge de la pàgina *web* que han seguit els autors. I el rigor és una virtut no gaire comuna en un poble com el nostre, excessivament donat a fantasies i a confondre una contalla o un relat amb un estudi científic i seriós, amb notes a peu de pàgina, amb dades fefaents i compro-vables.

D'aquestes tres coses que he dit adés: les noves tecnologies, la joventut i el rigor, amb què em quedaria? Quina seria la conclusió última que voldria transmetre'ls a tots vostés? Doncs, sens dubtar-ho, la tercera. Per una banda, les noves tecnologies són noves avui, però en uns anys ja no ho seran pas. Recordem que un invent com la perspectiva al s. XV per Brunelleschi fou quelcom extraordinari: les dones reclamaven la presència dels seus marits quan ells estaven pendents de la perspectiva. Així, Paolo Uccello estava embegut dibuixant la *Batalla de San Romano* i la dona li deia que vingués al llit, que ja estava bé de tanta perspectiva mentre ella es trobava soleta i abandonada, sense res que tirar-se a la boca... o a un altre lloc. Per tant, les novetats passen i allò que avui ho és, de novetat, allò que avui ho és, de tecnologia punta, en uns anys haurà envellit sense remei. Per una altra banda, la joventut és una malaltia que acaba curant-se molt més ràpidament del que qualsevol jove es pensa. Passen els anys prestament i hom deixa de ser jove, i, sense adonar-se'n, comencen a clarejar-li els cabells, comença a tenir canes, etc., etc. L'esperit potser és una altra cosa, potser es manté jove més temps, però tampoc és veritat, i, al capdavall, envellim en cos i ànima sense adonar-nos-en.

En canvi, què és allò que podem trobar, aprofundir i créixer conforme passa el temps? Sens dubte, el rigor. Un plantejament rigorós en la producció artística o intel·lectual, en l'estudi i en l'acostament a tot allò que avui és novetat, però després serà vell i serà substituït per una altra novetat. L'aproximació rigorosa a qualsevol producció intel·lectual, de creació, d'estudi, d'escriptura, de lectura, etc., és molt important i és alguna cosa que a Elx necessitem urgentment.

Així que jo animaria Hèctor i Luis a continuar la seua tasca amb un rigor igual o superior al que mostra aquesta pàgina *web*, ja que és una de les coses que més fruits i més satisfaccions els pot donar al llarg de la vida. I a tots vostés els anime a endinsar-se per aquests circuits màgics d'Internet on també ha fet cau la nostra antiga i venerable Festa d'Elx.

Moltes gràcies per la seua atenció.

Gaspar JAÉN I URBAN

LES *CHINOISSERIES* D'ENRIC BALAGUER[2]

Enric BALAGUER, *Ressonàncies orientals (Budisme, taoisme i literatura)*, València, E. Climent, Ed., 1999, 225 pàgines.

El gust per les *chinoisseries* que s'encetà al s. XVIII a l'Europa il·lustrada, amb importacions de porcellanes, marfils i sedes, esclatà en el segle XIX i en el pas del XIX al XX amb els viatges d'exploradors i aventurers, amb les orientalitats i amb les estampes japoneses tan grates als impressionistes. Aquesta atracció envers el llunyà Orient, durant el segle XX ha pres forma de poemes, músiques, estimulants i filosofies. I quan ja s'ha acabat el segle, la forma de l'art i el pensament.

Són paradigmàtiques figures com ara la de Gauguin a Tahití o la dels Beatles al Nepal cercant uns móns purs, incials, verges encara, on trobar estímuls per a allunyar la seua obra de la vida de cada dia gastada, mesquina i quotidiana. Es tracta d'una recerca constant al llarg del segle XX a la qual no és aliena l'obra dels escriptors de viatges i d'aventures que hem esmentat adés, les ciutats de nom màgic, com ara Xangai o Macao i les obres exòtiques que portaven els devots jesuïtes i missioners (aquells crucifixos d'ivori i pessebres de pasta amb els ulls retallats, com els dels orientals, a major glòria de la universalitat del Déu judaicocristià). Un paper fonamental han jugat en aqueixa recerca les estampes amb arbres, insectes, ones encrespades de la mar o geishes barrocament penti-nades i revestides de robatges i de cortines amb formosos estampats de dibuixos geomètrics.

La influència ha evolucionat i s'ha intensificat amb la creació de l'imperi econòmic japonés, sobretot en el món de l'art, amb la seua càrrega de marxants i col·leccionistes riquíssims i de senyores cultes, fines i estupendes que regenten galeries i museus d'art modern. I els artistes n'han estat receptors especialment sensibles. Per posar-ne un exemple, Chillida, com Tàpies, em confessava l'atracció i admiració que sentia envers les idees, filosofies o comportaments japonesos, amb la conseqüent influència sobre la seua teoria i la seua obra.

És cert que en aquest àmbit de barreja trobem altres coses més quotidianes, com ara l'acupuntura o la medicina oriental. O expressions incorporades al nostre imaginari més vulgar i quotidià, com ara sofrir un turment xinés, haver fet un treball de xinesos o sentir-se enganyat com un xinés.

Tanmateix, ja seriosament, destaca la recerca d'un estat inicial pur, una edat d'or, autèntica i primigènia, l'estadi presimbòlic que diu Balaguer. No de bades, a mesura que ha anat avançant el segle XX i s'han enfonsat les idees i els Estats totalitaris d'arrel marxista, hom ha aprofundit en altres vies alternatives compatibles amb el món del capitalisme, com ara l'interés per allò oriental. El nostre món occidental s'enfonsa tant cada dia que passa en els abismes de la Coca-Cola, la televisió i l'engrei-xament

[2] Text de la presentació de l'obra efectuada el dia 25-11-1999, en la Llibreia Compàs d'Alacant.

que, d'una mirada curiosa i superior com era la dels navegants, els missioners o els artistes dels segles passats, hem passat els darrers anys a una mirada angoixada que demana auxili i busca solucions. I aquesta mirada es dirigeix envers un món llunyà que inclou la Xina i el Japó, potser amb algun ressò hindú, però que, curiosament, sol excloure extenses àrees de l'Orient llunyà com ara la península d'Indoxina, Mongòlia, Corea, les illes Filipines, Indonèsia, etc.

D'alguns punts d'aquest intens, extens i apassionant itinerari de contacte entre móns històricament allunyats ens parla el llibre d'Enric Balaguer. Es tracta d'un llibre ben escrit, amb estimables dosis d'estudi i de cultura, ben documentat i on s'expliquen els temes amb mesura i claredat meridiana. Com el mateix autor assenyala, el seu acostament és assagístic, aproximatiu, com qui va recollint notes, reflexions, idees o suggeriments d'unes lectures insistents i continuades, una idea d'assaig no exempta de rigor i del coneixement que donen les moltes lectures acumulades i els molts textos consultats. Fet i fet, en aquest llibre es palesa el gust de les lectures de Balaguer, l'observació atenta i l'acurada expressió literària i didàctica del professor. Balaguer revisa les idees, els conceptes o les formes d'arrel xinesa o japonesa que es poden trobar en algunes manifestacions de la cultura catalana: Junoi, Papasseit, Torres, Manent, Brossa, Tàpies, Gimferrer. Hi abunden, com cal, les notes a peu de pàgina i s'acompanya una extensa bibliografia i un aparell crític adequat. Però el resultat és un llibre entenidor, fàcil de llegir, com correspon a l'obra d'un estudiós o d'un lector avesat que exposa la seua experiència literària.

Després d'exposar les caracte-rístiques del pensament budista i taoista, i les formes i els continguts d'haikús i tankas, Balaguer repassa les *chinoisseries* dels poetes catalans del s. XX, encara que en ocasions fa la impressió que és a la inversa: que l'argument de l'Orient i l'orientalisme aprofita per a parlar dels poetes catalans (que, dit siga de passada, queden una mica casolans en un context tan filosòfic i universal com aquest). Tanca la representació catalana la difícil i críptica poesia de Gimferrer en què, més encara que en la pintura de Tàpies, s'explica ben poca cosa i tot queda suggerit per les múltiples lectures i relectures possibles del text. Al capdavall, en aquest llibre s'albira quina ha estat la mirada occidental sobre l'Orient al s. XX, per a acabar en el terreny esmunyedís de contacte de la filosofia i la literatura que, gràcies al periodisme i a l'articulisme d'opinió, com encertadament assenyala Balaguer, ha omplert des de fa uns anys l'espai de l'opinió pública.

És especialment colpidor entendre la disjuntiva de poesia i poesies, és a dir, la poesia oberta a múltiples possibilitats. En efecte, l'orientalista no era sinó una de les formes poètiques, car a la vegada, a meitat dels anys cinquanta, com recorda Balaguer, a l'Estat espanyol es donava abundantment la poesia social, realista o compromesa d'arrel hernandiana.

En els exemples literaris i pictòrics triats, apareix la unitat còsmica de les coses, com d'altra banda apareix en el cinema (recordem la pel·lícula *Dersu Urzala* de Kurosawa, en què totes les coses del bosc eren éssers amb vida pròpia) i també en l'arquitectura, especialment en l'obra subtil i delicadíssima dels arquitectes japonesos més primmirats, com ara Tadao Ando o Toyo Hito, moltes de les creacions dels quals han tingut gran influència en Occident la darrera dècada.

En aquest llibre, apareix la valoració de la laxitud i la calma oriental que ens conten les cròniques, el silenci, allò que no es diu. I, sobretot, pròxim als poemes taquigràfics, als poemes curts, breus, als epigrames o les pintades en les parets (*sota l'asfalt hi ha la platja*), com una imatge que se't dóna de colp, apareix l'haiku, amb la tendresa, la sorpresa i la dolçor del món oriental. L'haiku sembla un organisme

unicel·lular si el comparem amb els romanços o les elegies que des d'Homer a Dant o a Segarra composen la major part de la poesia occidental. Res més lluny de les nostres llargues elegies que aqueixos esclats brevíssims, com una *ejaculatio precox* que, des del buit i l'absència, et fa recórrer al record per tal de sentir el curt plaer que s'ha esdevingut com un llamp. Poden ser poemes per a llegir quan conduint el cotxe t'atures en els semàfors vermells, com diria Joan Margarit, qui, a igual que D'Ors, (bons cartesians i noucentistes), són més descreguts que Manent o Palau i Fabre de la possibilitat d'empeltar entre nosaltres les delicadeses orientals.

Fet i fet, sempre ens queda el dubte de fins a quin punt poden arribar al nostre enteniment últim els continguts més pregons d'una cultura tan allunyada de la nostra com la xinesa o la japonesa, fins a quin punt la recerca de l'orientalisme ha estat reeixida al llarg del segle o ha estat una variació més de la nostra multiplicitat. Car, com diu Enric, les referències d'un poema oriental esdevenen per a nosaltres símbols i metàfores, quan en l'origen tenen un sentit i un significat més pregon. Podem entendre aquesta poesia, amb una llengua i una vitalitat tan allunyada, o només albirar-la, entreveure-la, com indica Octavio Paz en el pròleg al seu preciós llibre *Vislumbres de la India*? En tot cas, tant l'original com les influències, formen una poesia lluny de l'anàlisi i de la dissecció, però sobretot, allunyada de la lletjor i la coentor com a norma estètica i de la barroeria i la vulgaritat com a norma de comportament. Una obra, allunyada, per tant, del nostre món quotidià, el món dels valencians vull dir, faller, groller, consumista i nou ric. Un món que, probablement, en aquell delicat poema de Manent que diu

Mira el món quina gran harmonia:

pins i vinyes i núvols de mel.

Mai no veies la serra tan clara,

ni tan nou el color de la mar. (p. 107)

seria incapaç d'entreveure la natura contemplada com a jardí, però no a la manera dels romàntics ni dels caçadors ni dels nobles diletants, sinó com una unitat del món. I en lloc d'açò veuria majoritàriament pins per a cremar i vinyes per a construir-hi urbanitzacions, serres per a fer-hi un parc temàtic i una mar on botar vaixells per als nous rics locals. Però la màgia de la poesia també pot transformar aqueixes coses. I també la màgia de la lectura i de l'estudi, no tan sols de l'escriptura de la poesia.

Així, entre l'ascetisme i la voluptuositat, si és que els ascetes poden ser voluptuosos; entre la religiositat i el panteisme se'ns expliquen les característiques del món oriental. Un món que l'Occident ha valorat més i més al llarg del nostre segle gràcies a la mundialització de l'economia i de la cultura, una mundialització que ja és un fet absolut en el món dels diners.

En fi, els anime a llegir aquest llibre del professor Balaguer, ja que es tracta d'una obra valuosa que conté suggeriments de gran interés per a tots aquells interessats en l'osmosi entre cultures i en les influències filosòfiques i literàries sobre la literatura catalana.

Moltes gràcies per la seua atenció.

Gaspar JAÉN I URBAN

Antoni Barber i Vallès, Ismael Guardiola i Mora i Miquel Almenara i Sebastià *Nits i peixos a les pesqueres de cingle*, Benitatxell, Associació Cultural Puig Llorença, 1999, 252 pàgines.

És possible que molts lectors haureu endevinat estranyes estructures penjades als cingles de la costa nord d'Alacant. Es tracta, probablement, de pesqueres de cingle, plataformes que permetien la pesca nocturna en llocs abruptes i a priori tan poc propicis per aquests menesters. Si desconeixíeu el seu origen, o si havent-lo descobert esteu interessats saber-ne més detalls, podeu satisfer la vostra curiositat amb l'excel·lent llibre *Nits i Peixos a les Pesqueres de Cingle, Estudi Etnogràfic i Històric de les Pesqueres de Cingle de la Marina Alta*. Escrit per Antoni Barber, Ismael Guardiola i Miquel Almenara, se'ns presenta com un assaig biològic-etnogràfic-històric pel professor, Vicenç M. Roselló.

L'edició ha estat prologada per Alfons A. Ramos –professor titular de Biologia Marina a la Universitat d'Alacant-, Xaro Cabrera –autora del llibre *El món mariner a Dénia*-, Josep Femenia -President de l'Associació Cultural Puig-Llorença de Poble Nou de Benitatxell- i pels propis autors: dos biòlegs i un filòleg. De la interacció de bagatges tan diversos ha eixit un recull d'informació al voltant de les pesqueres, completíssim i atractiu, que contagia entusiasme no sols a l'erudit. El treball d'investigació durà dos anys i, sortosament per al lector, s'ha publicat en una edició d'excel·lent qualitat i magníficament il·lustrada.

L'obra està estructurada en tres parts. La primera, de 23 pàgines, és una introducció que serveix per a conèixer la metodologia usada, el paper destacat dels 36 informadors entrevistats i les característiques del medi físic on es localitzen les pesqueres, des del terme municipal de Xàbia fins al de Calp (geologia, edafologia, climatologia, vegetació i població).

La segona part, la més extensa –120 pàgines- i significativa del llibre, està il·lustrada amb 83 fotografies, 15 mapes i 8 làmines, i ens permet documentar-nos a fons sobre les pesqueres de cingle: tipus, construcció i materials utilitzats en la construcció i la pesca. Ens reconstrueix també tota l'activitat al voltant de les pesqueres, a més de la pròpia pesca i les tècniques de captura. És d'agrair l'ús del nom científic, a més del popular, per a anomenar les plantes relacionades amb el món de les pesqueres i les espècies més representatives del peix capturat (i del mol·lusc, ja que més sovint s'hi pescava sèpia i calamars que sorell, congre, corba, rascassa, oblada ,...). La relació de les 85 pesqueres, des de la Serra de Toix fins al cap de Sant Antoni, està molt ben elaborada i documentada i la seua localització gràfica és possible gràcies als mapes i les excel·lents fotografies aèries que l'acompanyen. Sens dubte, una bona font de dades per a organitzar passejades a peu i en barca.

La tercera part, de 70 pàgines, il·lustrada amb làmines de gravats antics i fotografies, ens apropa a la dura realitat dels pescadors -altrament anomenats enceseros o passeros-, ens documenta la perillositat de la seua activitat, ens ofereix un

recull de vocabulari, d'expressions i refranys característics de les pesqueres, i ens dóna una aproximació històrica a les pesqueres des del segle XVI fins a l'actualitat, basada en els pocs documents de referència existents.

En el breu annex bibliogràfic s'inclou en referències específiques i generals de pesqueres, botànica, zoologia, història, etnografia, pesca, etc.

Aquest llibre resultarà una enriquidora lectura per a biòlegs, geògrafs, etnògrafs, excursionistes, aficionats a la pesca, i en general per a qualsevol interessat en el medi social i natural. La lectura ens desperta un sentiment d'admiració pels protagonistes de la història, que han mantingut fins a la segona meitat del segle XX una activitat de risc i supervivència condemnada a desaparéixer, fonamentalment per la millora del nivell de vida.

L'esforç realitzat pels autors i les nombroses entitats que han fet possible aquesta publicació ha de servir per a difondre aquest aspecte tan peculiar del nostre ric patrimoni. El preu -2000 pessetes- no ha de ser un inconvenient, en tot cas el seu limitat tiratge.

Pilar JARQUE I CUADRAS

Carmen BLASCO, Joan FERNÁNDEZ, Carmel NAVARRO i Joaquim SERRANO, *Documents per a la història d'Elx (de la Islamització a les darreries de l'Antic Règim)*, Materials per a una didàctica de la història local a l'Educació Secundària, Elx, Ajuntament d'Elx, 1999, 512 p., 15 il., col·lecció "Bimilenario", 5.

En l'any 1895, l'erudit historiador local Pere Ibarra i Ruiz donava a la llum pública el seu llibre titulat *Historia de Elche*. Era aquest un petit manual que l'investigador publicava només quatre anys després d'haver acabat els seus estudis a l'Escola Superior de Diplomàtica. El llibre, tanmateix, tingué una gran transcendència dins de la historiografia local per algunes de les seues caracte-rístiques. D'una banda, perquè per primera vegada se sintetitzava en un volum la història de la ciutat des de la seua època antiga fins a la contemporània de l'autor, abandonant el to de les cròniques clàssiques i recolzant les afirmacions de la monografia en documents dels nostres arxius. De fet, en alguns capítols determinats, Pere Ibarra –amb una clara formació historicista- es limitava a transcriure els documents sense afegir-hi cap comentari o anàlisi. La visió oferida per Ibarra deixava de

banda, també per primera vegada, l'explicació de la història basada en les actuacions dels nobles o del senyor feudal, i concedia tot el protagonisme al poble il·licità representat pel seu Consell municipal. Es tractava, per tant, de la història de la nova societat burgesa que s'havia consolidat al llarg del segle XIX. Aquesta història d'Elx també incloïa descripcions de les edificacions monumentals de la ciutat o de les seues festes (per exemple, per primera vegada s'editava una extensa descripció de la *Festa* amb gran part dels seus versos, com també referències a la vida quotidiana, els costums, les tradicions, etc.) D'altra banda, aquest llibre havia estat concebut per Ibarra com un text de lectura per a utilitzar en les escoles de la ciutat. Convençuts els historiadors de la segona meitat del XIX de la importància de la història en la formació de les persones i el seu sentit de material imprescindible per a la construcció de la societat futura, Pere Ibarra va realitzar aquesta iniciativa pedagògica i va aconseguir que, durant alguns anys, els xiquets d'Elx llegiren i conegueren la seua història.Com bé afirmen els autors de *Documents per a la història d'Elx*, aquesta història de Pere Ibarra no tenia, dins el panorama historiogràfic local, cap precedent directe i ha tardat també a tenir una bona continuació. Recordem que des de 1621, any en què Cristòfol Sanç va redactar la seua *Recopilación en que se da quenta de las cosas anci antiguas como modernas de la inclita villa de Elche*, les "històries" de la ciutat mantenien el seu to de crònica barroca en què es feien ressaltar les glòries il·licitanes, com si d'un poble aïllat en l'espai i en el temps es tractara, vinculant els seus orígens, fins i tot, amb el món bíblic, i justificant les estructures de poder, especialment el senyoriu feudal contra el qual lluitaren els il·licitans durant molts segles. Una visió semblant ofereix Salvador Perpinyà en el seu manuscrit de 1705 *Antigüedades y glorias de la villa de Elche.* A partir de la segona meitat del segle XVIII, l'interés de la Il·lustració per l'arqueologia faria ressaltar la importància del jaciment de l'Alcúdia, amb la redacció d'alguns documents i, sobretot, de l'obra de Joan Antoni Mayans, *Illici, hoi la villa de Elche* (1777). Tanmateix, la recopilació de notícies més o menys disperses o curioses, seguiria sent la base fonamental de cròniques i noticiers que circulaven en els cercles erudits, com els redactats per autors com Llorente, el Dr. Ceva, Josep Maria Ruiz de Lope, etc., al temps que els nostres arxius patien un oblit i un seguit de circumstàncies adverses que feren desaparèixer molts documents pel foc, la humitat, la pols, els paràsits o els drapaires.

Serà a partir de la segona meitat del segle XIX, amb el final de l'Antic Règim i la l'ascensió de la nova societat burgesa, quan la història local –dins d'un fenomen general- prengué un paper fonamental. A Elx, el primer exemple d'aquesta nova concepció liberal de la historia el tenim en los *Apuntes sobre la historia antiga de la villa de Elche* que Pasqual Caracena va incloure al final de la seua obra literària *La Venida de la Virgen María de la Asunción* (1855), en què ja mostra una interpretació de les iniciatives de la ciutat contra els interessos del senyor feudal. Sens dubte, però, fou Aurelià Ibarra, polític demòcrata i historiador, el personatge que més clarament va revolucionar la historiografia local. En primer lloc, per mitjà del seu llibre *Illici, su situación y antigüedades* (1879), en el qual va demostrar amb testimonis arqueològics que Elx era la successora de l'antiga Illici; i, després, amb els treballs preparatoris per a la redacció d'una història de la ciutat des de l'Edat Mitjana fins el segle XIX plenament documentada. Precisament, les dificultats que va trobar en la interpretació dels documents més antics va fer que influïra sobre el seu germà Pere... perquè aquest adquirira els coneixements teòrics necessaris i continuara la seua tasca.

I així va ser com Pere Ibarra, malgrat que la seua modèstia i el seu complex d'inferioritat

davant la figura del seu germà li va impedir escriure aqueixa història d'Elx que ambdós havien projectat, es va dedicar tota la seua vida, amb clars sacrificis personals i professionals, a reunir documents que serviren de base per a la redacció d'aqueix treball immens. Aquesta tasca explica obres com *Elche, materiales para su historia* (1926) o el seu monumental *Cabildos y Sitiadas*, encara inèdit, on va extractar les actes del Consell -la principal font de documentació municipal- des de 1370 fins a 1923. Això no obstant, Pere Ibarra va morir convençut que, malgrat la seua tasca i tot el material reunit, aqueixa història d'Elx completa i extensa no arribaria a redactar-se mai.De fet, així ha estat durant quasi seixanta anys, ja que la Guerra Civil de 1936-1939, iniciada dos anys després de la mort d'Ibarra i, sobretot, la llarga postguerra intel·lectual, va impedir la continuació de les investigacions històriques. Alguns intents de reunir en un volum els antecedents de la ciutat, com la *Historia de Elche* de Ramos Folqués, publicada en l'any 1971, clarament deutora de l'obra d'Ibarra i que segueix les seues línies directrius, tot i que aquestes ja estaven en revisió a escala acadèmica, tenen com a mèrit servir perquè una gran quantitat dels nous il·licitans que havien arribat a Elx a partir dels anys cinquanta, tingueren una visió general del passat de la seua ciutat que desconeixien totalment. No fou, però, fins la segona meitat de la dècada dels setanta, amb els treballs d'investigació iniciats per la Universitat de València i pel CEU –i després Universitat- d'Alacant, quan la història local va començar a enriquir-se amb nombrosos treballs que s'inscrivien dins d'investigacions més generals, segons les noves concepcions historiogràfiques. La història local –que no localista- que intenta explicar el passat mitjançant estudis de comunitats petites i localitzades, fets per estudiosos pròxims i amb un caràcter més reivindicatiu que la «història general», havia iniciat un dels seus períodes més fecunds.Dins d'aquest panorama historiogràfic actual, quatre professors d'ensenyament secundari de la nostra ciutat, aprofitant els actes celebrats amb ocasió del Bimil·lenari d'Elx, es plantejaren realitzar un llibre que servira per a l'estudi de la història en els instituts i col·legis locals, i ara ens presenten el resultat. Un llibre que explicara la història d'Elx a través de nombrosos documents originals i que, alhora, servira per a mostrar als nostres joves que la comprensió d'aqueixa història local facilitava l'enteniment dels fets més destacats de la història en l'àmbit estatal. Amb noves idees i amb uns plantejaments pedagògics i didàctics actuals, intentaven consolidar allò que féu Ibarra en l'any 1895: introduir la història de la ciutat en els seus centres d'ensenyament.Aquests eren els primitius propòsits dels autors. Però, a la vista del resultat, després de tota la tasca realitzada, de tot el treball desenvolupat a l'hora de transcriure, classificar, explicar, interpretar, etc., els quasi quatre-cents documents recopilats que ara ens ofereixen, almenys en una primera part, el resultat ha estat ben profitós. Els seus primers propòsits s'han complit amb escreix, i dins d'uns anys veurem, sens dubte, el resultat pràctic en la formació dels nostres joves. Al mateix temps, però, han aconseguit realitzar una història d'Elx que, finalment, constitueix un model dins la investigació històrica. Crec, sincerament, que Pere Ibarra haurà aconseguit, per fi, restar tranquil en la seua tomba, perquè el projecte historiogràfic que el seu germà Aurelià i ell mateix iniciaren fa més de cent anys, malgrat tots els entrebancs, impediments, marxes enrere i parades voluntàries i involuntàries, ha estat millorat i desenvolupat. Tota la seua tasca no solament no ha caigut en l'oblit, com s'haguera pogut pensar en determinats moments, sinó que ha estat ben aprofitadaEl llibre que ha resultat de l'anàlisi, interpretació i treball dels nostres professors du per títol *Documents per a la història d'Elx. Materials per a l'ensenyament de la història a l'educació secundària*, i atesa l'extensió i aprofundiment que ha adquirit es

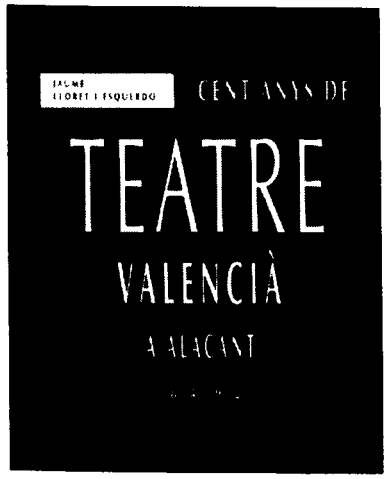
publica en dos volums. El primer, el que ara tenim a les mans, abasta des de la islamització fins a la Guerra del Francés, a les darreries de l'Antic Règim. El segon, que esperem veure publicat molt prompte, ens presentarà els materials dels segles XIX i XX, fins a la transició democràtica. Aquest primer volum, a banda d'una introducció en què es puntualitzen els propòsits dels autors, es valora la importància de la història local i es posen de manifest els interessos pedagògics i educatius del llibre, està dividit en tres grans capítols i un quart més reduït. L'ordenació cronolò-gica fa que els capítols estiguen dedicats a l'Elx musulmà, a la Baixa Edat Mitjana i, finalment, a l'Edat Moderna (1520-1808). El quart apartat, com diem, es dedica a presentar alguns documents sobre la Guerra del Francés, com a final de l'Antic Règim i punt inicial de la nova societat burgesa.Atesa la formació i les investigacions precedents dels autors, els capítols no presenten una simple transcripció de documents, sinó que estan estructurats amb petits subapartats que es dediquen a mostrar una visió completa de cada època des dels nous punts de vista historiogràfics. Així, a banda de situar els principals fets locals sempre dins les coordenades de la història valenciana o de l'Estat, es mostren aspectes fins ara poc o gens tractats en les obres clàssiques, com serien, per exemple, les societats no cristianes –la musulmana i la jueva-, o la vida quotidiana i familiar, de gran importància per a conéixer el passat de la gran majoria de la societat, d'allò que es coneix com els «homes sense història», anàlisi sobre el medi ambient i la seua modificació per raons econòmiques i humanes -desaparició de boscos per motius industrials-, les diferents estructures de poder i els seus recursos, els mitjans de producció econòmica -per exemple, una indústria sabonera de gran importància, de la qual no n'ha quedat mes que rastres documentals-, la població, la seua estructura, els habitatges i els edificis monumentals, la religiositat popular, visions d'esdeveniments socials i polítics que tingueren gran importància a nivell general i que es visqueren amb gran intensitat a Elx –Germanies, expulsió dels moriscos, Guerra de Successió, etc-, les estructures socials –clergat, noblesa, artesanat, classes marginals-, el paper de la dona, etc. Ens trobem, doncs, davant d'una visió totalment renovada de la història d'Elx.

I tot això contextualitzat pels autors i exemplificat per mitjà de transcripcions de documents de fonts primeres que provenen, fonamentalment, de l'Arxiu Històric Municipal d'Elx, de l'Històric de la Basílica de Santa Maria, de l'Arxiu del Regne de València o del de la Corona d'Aragó. I també documents secundaris o historiogràfics copiats de les cròniques que hem esmentat (Cristòfol Sanç, Perpinyà, etc.) com també interpretacions d'investigadors que han dedicat els seus esforços a l'estudi del nostre passat: Aurelià i Pere Ibarra, Alexandre Ramos, Vicent Gozálvez, Pere Ruiz, Gaspar Jaén, Anna M. Álvarez, etc. El treball dels nostres autors ha estat tan minuciós i rigorós que, en no poques ocasions, ens hi presenten opinions contraposades de diferents investigadors, o bé interpretacions d'un mateix fet des de la historiografia tradicional i des de l'actual. Aquest seria, per exemple, el cas de les Germanies que apareixen reflectides per mitjà de documents originals de l'època, per la visió del valencià Martí de Viciana, contemporani dels fets, segons l'òptica de la noblesa recollida per Cristòfol Sanç, i també des del punt de vista liberal que va realitzar Aurelià Ibarra.En el capítol de l'Edat Moderna es dedica un ampli apartat a la ciutat i a les seues construccions més destacades. Allí trobarem descripcions dels edificis civils i de les esglésies i convents d'Elx, documents relacionats amb la seua construcció i ornamentació, especialment al cas de l'actual Basílica. I també trobarem un subapartat dedicat a la *Festa o Misteri* com a principal festivitat de la ciutat i mostra de la seua religiositat popular.

En aquest sentit, cal remarcar que tant en aquest apartat, com en molts d'altres, els autors aporten gran quantitat de documentació inèdita. I aquest és un altre dels seus mèrits, ja que han aprofitat els treballs d'historiadors anteriors, però al mateix temps han utilitzat fons documentals poc o gens explorades fins ara, com seria el cas dels protocols notarials, una font de gran riquesa, però que implica una gran laboriositat a l'hora d'utilitzar-la, com saben tots aquells que s'hi han apropat. El llibre ofereix documents inèdits, deixa una porta oberta per a la localització de documentació encara sense explorar -cosa que posa de manifest que, al contrari d'allò que es podria pensar, els nostres arxius locals encara poden donar bones sorpreses- i augmentar els punts de referència per a conéixer el nostre passat.Ens trobem, doncs, davant d'una eina de treball de gran importància, davant d'un llibre fonamental dins de la historiografia il·licitana i davant d'un exemple que cal seguir dins els estudis d'història local. Una obra que, com diem, ve a renovar, consolidar i, alhora, a tancar un cicle historiogràfic iniciat fa cent vint-i-cinc anys. Cal, per tant, felicitar Carmen Blasco, Joan Fernández, Carmel Navarro i Joaquim Serrano, als quals mai no podrem pagar una tasca tan rigorosa, exhaustiva, desinteressada i exacta, com la que ara ens ofereixen. I cal felicitar també el nostre Ajuntament per la sàvia iniciativa d'incloure en la seua col·lecció editorial del Bimil·lenari de la ciutat aquests *Documents per a la història d'Elx,* i, al mateix temps, demanar-li que no deixe passar massa temps per a la publicació de la segona part, a fi- que tinguem prompte la visió completa del nostre passat i puguem disposar d'un instrument imprescindible per a construir el nostre futur. Un futur esperançador que s'obri al pròxim mil·leni, però que, com demostra aquesta obra, té un dens i irrenunciable passat comunitari al qual estem obligats a mirar continuament.

Joan CASTAÑO

Jaume LLORET I ESQUERDO, *Cent anys de teatre valencià a Alacant (1854-1962)*, pròleg de Biel Sansano, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1999, 437 pàgines.

Amb *Cent anys de teatre valencià a Alacant (1854-1962)* Jaume Lloret i Esquerdo ens presenta una obra d'anàlisi i reflexió sobre l'activitat teatral valenciana a la ciutat d'Alacant al llarg de poc més d'un segle, atenent, com remarca l'autor, a la interacció que es produeix entre tots els elements que intervenen en l'art teatral: actors, públic, obres, autors, locals, companyies, empreses, sistemes d'explotació, etc.

Aquesta investigació se suma a altres contribucions de Lloret sobre l'estudi de la producció dramàtica al País Valencià, una aportació ben significativa i necessària per a reconstruir la història teatral valenciana i, en particular, per a conéixer amb rigor l'activitat escènica a la ciutat d'Alacant. Potser és aquest un espai escaient per a recordar la marginació que aquests tipus de peces breus de caràcter costumista ha patit, tant per part d'estudiosos de la literatura i del teatre, com per part del mateix món artístic. En aquest context, el treball de Jaume Lloret, alhora que en subratlla la rellevància dins el marc de la pròpia tradició

valenciana, esdevé un bocí importantíssim per a perfilar el mosaic històric i cultural d'Alacant. L'autor pretén contribuir a pal·liar el pregon desconeixement que arrossega una època i unes manifestacions teatrals de cabdal importància per a entendre el context i l'evolució cultural de la societat alacantina. De fet, el sainet valencià a Alacant mai no havia tingut un estudi d'un rigor, d'una profunditat i d'una extensió semblants.

La recerca, d'antuvi, posa com a fites del treball l'any 1854, data documental de la primera representació d'un sainet valencià a Alacant, concretament *La tertúlia de Colau o Pataques i caragols*, de Josep Bernat i Baldoví, i el 1962, any de la retirada de l'escena d'un dels actors alacantins més populars, com era Paco Hernández. Aquestes dates, arbitràries en tant que s'adscriuen a períodes i moments de marges sempre difusos, tenen una funcionalitat expositiva clara, ja que permeten acotar nítidament el període objecte d'estudi, claredat que esdevé una constant al llarg dels *Cent anys de teatre valencià a Alacant*. L'estructuració periòdica dels capítols ve reforçada per un nombre considerable de gràfiques, que permeten copsar visualment l'evolució dels diferents aspectes teatrals que configuren l'escena a Alacant. Així, a tall d'exemple, un simple cop d'ull ens permet apreciar la proporció que cadascun dels locals alacantins dedicava al teatre valencià durant la Restauració, fins a arribar a èpoques molt més pròximes (1966-1999), on es palesa l'escassa representació d'obres en la nostra llengua a aquesta ciutat.

L'estudi inclou, a més a més, un apèndix final –molt valuós i útil- amb les representacions d'obres valencianes desglossades detalladament en: autor, títol, local de representació, data de l'estrena i companyia que la portà a terme. El material complementari que l'obra ens ofereix, d'una fiabilitat i rigorositat digna d'elogi, unes vegades pren forma epistolar, i d'altres de retall periodístic. Aquestes mostres evidencien una minuciosa tasca de recerca i documentació en els arxius i biblioteques, com el de la família Portes o l'arxiu de la Diputació d'Alacant, i també en la premsa i les revistes alacantines de l'època, fonts documentals que Lloret examina amb detall i contrasta amb la informació coneguda fins ara sobre el tema.

A través de les planes d'aquesta investigació, l'autor ens aproxima una mica més a la vitalitat social i cultural de la ciutat d'Alacant, i ens mostra com el teatre modern arranca amb força popularitat en les nostres terres, bastit sobre una perllongada tradició i afecció, sobretot, entre les classes populars i ací és on arrelarà, s'encastarà i s'esllanguirà lentament. Les classes altes miren cap a Madrid tot desestimant la producció autòctona, alhora que els conreadors d'aquest tipus de teatre, de forta incidència social, es despreocupen de qualsevol pràctica literària acurada de la llengua i de qualsevol reivindicació nacional. A més, un altre dels fets que constata la monografia que ens ocupa és que el contacte de la producció dramàtica local amb el teatre d'altres terres catalanes és gairebé inexistent.

Lloret hi destaca com la ciutat d'Alacant viu l'activitat teatral molt pròxima a la de València: les obres circulen amb fluïdesa i sense demora temporal. En contra del que molts pensaven, l'investigador demostra a bastament que Alacant fou la segona ciutat del País Valencià en producció teatral i esdevingué centre d'irradiació per a les contrades de més a la vora. La consolidació del sainet arriba amb la democratització i la resta de condicions que possibiliten les programacions en ambdues llengües: castellà i català (1874-1902). Aquesta estabilitat provoca l'aparició de companyies que mantenen el seu repertori, com ara la d'A. Esteve, F. Palanca o Manuel Llorens. Com apunta Jaume Lloret, el teatre valencià és ja un teatre comercial i això implica servituds a les masses que posen fre a una evolució del gènere del sainet paral·lela a la que s'havia produït a Catalunya.

El sainet es reforma, doncs, en el vessant còmic, i frustra així alternatives d'obres més extenses (dos o tres actes) i amb cert valor i profunditat crítica. És l'època del predomini absolut del model d'Eduard Escalante.

Els anys 1902-1939 conformen el període de màxima esplendor del sainet i així ho tracta l'autor en el capítol III. Són anys de gires de les companyies valencianes i de l'eclosió de conjunts alacantins com els encapçalats per Paco Hernández, Àngel Mas o Teresa Barrachina; els autors són prolífics i demostren que fins a la Guerra Civil de 1936-1939, Alacant tenia una producció teatral en llengua pròpia consistent i variada. D'entre tota aquesta munió d'obres, hi destaca la presència del sainet foguerer vinculat a la festa i al poble; aquesta forma –de fet un *subgènere* del sainet- mereix un capítol a banda en el llibre, la qual cosa no deixa de justificar la pertinència que té a hores d'ara recuperar, en l'àmbit de la festa per antonomàsia de la ciutat, aquestes formes teatrals populars tan nostres i amb les quals s'identifiquen i hi participen grans sectors de la societat alacantina. En aquest sentit, resulta cridaner el fet que mentre a València i a Alcoi s'ha insistit en la pràctica del sainet faller o fester, a la ciutat d'Alacant la potenciació de la festa de les Fogueres no ha comportat la recuperació d'aquest tipus de representació, del qual gairebé no es té memòria en el món de la festa.

L'últim capítol focalitza l'esllanguiment del gènere. El context polític i sociocultural derivat de la postguerra i la dictadura franquista facilitaven el canvi lingüístic, la progressiva castellanització i uniformització cultural de la ciutat. Malgrat tot, Lloret emfatitza com la supervivència durant aquesta centúria del teatre valencià a Alacant, i arreu del País Valencià, actuà d'espai vital per a la llengua, un món i un espai que fins ara mateix no ha començat a ser estudiat i valorat adequadament.

Al capdavall, el recorregut pels locals alacantins, les companyies, els autors, els actors i les actrius i obres que Jaume Lloret posa al nostre abast no deixa de constituir un referent per a conéixer una història social que camina de la mà de les seues manifestacions culturals: Alacant es redescobreix en aquest minuciós estudi com a peça important de la tramoia teatral valenciana. *Cent anys de teatre valencià a Alacant (1854-1962)* es confirma com un estudi imprescindible i cabdal per a qualsevol estudiós o lector interessat en la nostra història teatral i, per tant, cultural.

Anna Esteve Guillén

SERRA LALIGA, Lluís. *La flora de Santa Pola*, Santa Pola, Ajuntament, 1999.

Aquest segon llibre de la col·lecció "Quaderns de Santa Pola" ha estat un treball premiat en la categoria de Medi Ambient de la convocatòria d'estudis locals Cap de l'Aljub de 1998.

Cal felicitar i agrair la feina necessària d'aquesta iniciativa que ha estat oportunament editada, amb estètica adequada i amb sentit didàctic.

Avui, amb la seua publicació, es pot aproximar als naturals d'aquesta comarca, i a tots aquells visitants interessats a conéixer un poc més les nostres terres, una selecció del nostre patrimoni natural. El text se'ns presenta d'una manera amena, pràctica i comprenedora. Fent-hi un recorregut visual, amb un bon grapat de fotografies.

De fa pocs anys ençà, hi ha treballs botànics que abasten el nostre territori, ja bé en el conjunt de tota la península Ibèrica o arreu dels Països Catalans. Aquests treballs necessaris, en ser d'àmbit general, no entren en detall i són la majoria inconclusos.

Lluís Serra deixa ben clarament reflectida en aquest llibre la seua experiència com a investigador, com a botànic. Tres anys d'observació al camp i recopilació d'informació de tot allò que altres botànics han trobat a Santa Pola per a realitzar un treball que és una aportació solvent, fet amb bon ofici.

L'estructura i el contingut del llibre es basa en una primera part, formada per un capítol descriptiu que es dedica a repassar, de manera necessàriament breu, les característiques particulars i a presentar importants aspectes del medi físic i humà en la realitat de Santa Pola.

El llibre presenta, a més a més, una flora bàsica de Santa Pola amb una aportació innovadora per als treballs habituals en llibres de botànica, les plantes més freqüents o de més importància per a poder tenir una idea del paisatge vegetal de Santa Pola, i no sols el catàleg florístic del terme, que no falta al treball. En aquest capítol es poden conéixer totes les plantes de la flora vascular local.

Més endavant, en un altre capítol, estudia la flora rara, endèmica o amenaçada de Santa Pola. Es tracta de les plantes més valuoses per a la seua conservació, plantes amb les úniques poblacions del món a les nostres terres, localitzant-les, àdhuc amb cartografia de la seua distribució. Amb una acurada selecció fotogràfica.

Un següent apartat d'anàlisi per a la reflexió sobre el desenvolupament i la conservació, en què, com l'autor, som del parer que per estimar les coses cal conéixer-les; amb aquesta idea Lluís Serra ha fet aquest treball. Introduir, o millor dit, reintroduir la gent en el món vegetal; perquè així el respecte, el protegesca, el gestione i l'estime.

Si aconseguim que els valors ecològics i culturals puguen convertir-se també, d'una manera o d'una altra, en valors econòmics, haurem fet un pas molt important perquè l'interés per la preservació dels nostres elements naturals, que a hores d'ara són encara poc apreciats en general.

De la lectura d'aquest llibre es desprén, juntament amb l'evident intenció divulgadora del seu autor,

un missatge continu: cal preservar allò que ens ha arribat des del passat per a mostrar-ho, amb orgull, a la nostra generació i a les futures.

El coneixement de la vegetació d'un territori és bàsic i fonamental per a un aprofitament harmònic d'aquest, el qual no sols ha de tenir en compte el rendiment econòmic que se'n puga obtenir a curt termini.

És a la fi això: preservar aquells trets ecològics i culturals que constitueixen en gran manera la personalitat d'un poble, d'una comarca, d'un país, i potenciar la seua divulgació per al gaudi i la coneixença de tots el que, encara avui, ens trobem interessats per aquests temes; aquests són, sens dubte, els "turistes" que tots desitgem.

Les autoritats i els organismes pertinents han de prendre les mesures necessàries perquè l'escàs patrimoni natural que encara ens queda puga ser bé per futures generacions.

Cadascuna de les comunitats està integrada per un grup d'espècies característic, d'acord amb els condicionaments ambientals, fonamentalment el clima, l'estructura del sòl i la intervenció humana. Aquestes formacions són altament dinàmiques, amb un passat i un futur; el seu passat ens pot ajudar a comprendre la seua situació actual. El seu futur dependrà en gran part de l'activitat humana.

La vegetació actual, com assenyala R. Folch "és allò que hi ha, resultat de l'alteració que hi havia hagut i punt de partida d'allò que hi pot haver".

Aquesta obra és una contribució seriosa a la divulgació i el coneixement del món vegetal del Baix Vinalopó. Per això, s'hi exposa una informació breu, esclarida, però amb els tecnicismes i el rigor adients.

S'ha fet una selecció d'espècies vegetals amb fotografies de cadascuna d'elles, per a una identificació directa i fàcil per al novell.

L'autor és conscient que el coneixement botànic és difícil de divulgar i, en conseqüència, resulta quasi utòpic pensar que una obra botànica d'aquesta naturalesa puga expressar-se en termes absolutament divulgatius.

Per acabar de completar l'obra, s'hi afegeix un glossari de termes botànics, on aquells que s'acosten per primera vegada als textos botànics, hi poden trobar el significat dels mots tècnics i científics, explicats en un llenguatge molt més col·loquial.

Començar per llegir determinats tecnicismes o anar familiaritzant-se amb una terminologia botànica, de segur que és més divertit i engrescador si, tot plegat, s'inicia observant allò que es té a prop i que ens és més còmode d'analitzar.

Algú, sense massa coneixements florístics o botànics, pot comprendre quatre conceptes inicials, pot aprendre quatre espècies fonamentals i despertar, si més no, certa curiositat per seguir descobrint més botànica.

Obres com aquesta serveixen per facilitar el coneixement botànic a un sector de la població que, gràcies a les seues activitats o afeccions, relacionades amb el medi natural, s'encarreguen de facilitar la seua difusió en àmbits més populars, naturalistes, excursionistes, educadors, tècnics municipals, etc.

Aquesta és una obra amb rigor científic, que permetrà a aquelles persones no especialitzades, però amb inquietud per la seua terra, comprendre la naturalesa, valorar-la i conservar-la com mereix.

L'autor és un botànic que ha contribuït significativament a l'avenç de la botànica al País Valencià. El seu coneixement i difusió que està contribuint a crear, ens ajuda a entendre com i per què la nostra flora és com és. Ens exposa, en aquesta obra, la flora de Santa Pola, una de les més interessants, des del punt de vista del paisatge vegetal, de les comarques meridionals del nostre País.

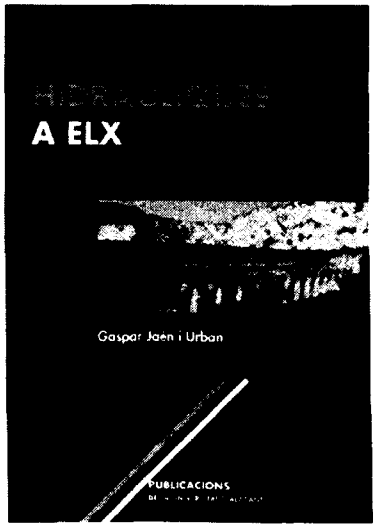
Sens dubte, ens trobem davant d'una obra d'alta qualitat i valor informatiu. Ens hem de felicitar i

felicitar l'autor Lluís Serra pel treball realitzat, i animar a la seua lectura a tots el qui estiguen interessats pel millor coneixement del nostre patrimoni natural.

Aquest llibre conjumina dos aspectes moltes vegades difícils d'aconseguir: divulgació i rigor. En definitiva, el llibre és una excel·lent i recomanable aportació a l'escassa bibliografia en català sobre la nostra flora.

Antoni BARCELÓ RODRÍGUEZ

JAÉN I URBAN, Gaspar *D'aigua i obres hidràuliques a Elx* Universitat d'Alacant, Alacant 2000.

Dijous 2 de març del 2000 es presentà, a la llibreria *Ali i Truc* d'Elx, el llibre de Gaspar Jaén i Urban, *D'aigua i obres hidràuliques a Elx*. Any en què també s'ha presentat el segon volum, tan desitjat, de la seua *Guia de l'arquitectura d'urbanisme de la ciutat d'Elx*, dedicat a la Vila Murada i al Raval de Sant Joan, i la *Guia de Arquitectura de la Provincia de Alicante,* que ell ha dirigit. Tot això ens parla de l'aportació valuosa que aquest poeta, escriptor, arquitecte, investigador..., ens fa continuament per a conéixer millor la nostra ciutat i el nostre país. Fets i actitud que, creiem, representen una defensa aferrissada del nostre patrimoni cultural, tan mal tractat quasi sempre.

L' escassetat d'aigua en aquestes terres ha sigut un problema secular. Des de sempre, l'aigua s'ha considerat un bé escàs i, per tant, molt valuós. Així doncs, la lluita de l'home per a aconseguir-la, tant per a l'ús domèstic com per al reg dels conreus, ha constituït un esdeveniment clau de la nostra història. Els diferents projectes, construccions, informes, intents..., per a portar

l'aigua d'altres llocs, o retindre la que portava el riu Vinalopó, així com la propietat de l'aigua, la distribució i la influència d'aquesta en el desenvolupament de la ciutat, constitueix la base fonamental d'aquesta obra.

Així, l'estudi que Gaspar Jaén ens fa sobre l'aigua i les obres hidràuliques a Elx és un estudi històric. Podríem dir un estudi històric sobre l'arquitectura de l'aigua a la nostra ciutat. L'autor utilitza com a fonts documentals, primerament la historiografia tradicional, preferentment dels geògrafs A. Gil Olcina, *El regadio de Elche*, de 1968 i Vicente Gozálvez, *El Bajo Vinalopó*, de 1977; i dels historiadors locals Alejandro Ramos, *Historia de Elche*, de 1970 i, per descomptat, Pere Ibarra i la seua obra imprescindible, de 1914, *Institución del riego en Elche*; a més a més, el treball de l'enginyer Próspero Lafarga, *Los riegos en Elche*, de 1910... Juntament amb aquesta bibliografia necessària, l'autor realitza una valuosa tasca d'investigació a l'*Arxiu Històric Municipal d'Elx* per a presentar-nos una nombrosa documentació inèdita.

Una altra qüestió que hem de destacar són les il·lustracions copioses que apareixen al llibre, un total de 30 en 62 pàgines. Es tracta de plànols, dibuixos i fotografies, on destacaríem diferents plànols de reg del terme d'Elx, i el pla del pantà d'Elx d'Alejandro Derretz, còpia d'Ibarra. Així com les fotografies fetes pel propi autor, que mostren les diferents obres d'arquitectura i enginyeria hidràulica, que són ja part del nostre patrimoni.

De les obres hidràuliques que apareixen en el llibre destacaríem el sistema d'assuts, la Séquia Major, la de Marxena, el disseny dels partidors d'aigua de la Séquia Major ideats per Francesc Verde al sis-cents, de les importants obres realitzades en el segle XX per la *Sociedad Nuevos Riegos el Progreso,* i sobretot, per la companyia *Riegos de Levante* amb la construcció de canals, conduccions i aqüeductes. Però, sens dubte, d'acord amb les valoracions de l'autor, el pantà «ha estat la gran obra pública a Elx durant tres segles». Del pantà, n'assenyala la ubicació, la construcció, les reparacions, la funció, la utilitat, els propietaris i els problemes esdevinguts en aquesta obra del sis-cents. A més a més, destaca la construcció del canal de desviació del riu, que considera «l'obra més important després del pantà per aprofitar l'aigua del Vinalopó».

Es tracta doncs, d'una obra de gran interés, no només per als especialistes: arquitectes, geògrafs, historiadors, enginyers..., pel seu caràcter interdisciplinari, sinó també per a tots els il·licitans, a causa del plantejament didàctic del llibre i del prestigi reconegut de l'autor. A més, el coneixement i reconeixement d'aquestes obres hidràuliques ens ajuda a recuperar la nostra memòria històrica.

Alfred Garcia Mas